

Atıf Bilgisi/Citation

Özkütük, Y. (2025). Doğu Akdeniz Kompleksine Jeonarkotik Bakış. Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi (5), 179-202.

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur/This study was conducted in accordance with ethical research principles

Hakem Sayısı/Reviewers

İki Dış Hakem/Two External

Değerlendirme/Reviewers

Çift Taraflı Kör Hakemlik/Double-blind

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks

%2-intihal.net

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest

Finansman/Grant Support

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır/No funds, grants, or other support was received

Etik Bildirim/Complaints

editor@jsis.org.tr

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları/Sustainable Development Goals

Bulunmamaktadır/No particular objectives have been defined

Lisans/License

CC BY 4.0

DOĞU AKDENİZ KOMPLEKSİNE JEONARKOTİK BAKIŞ

Yalçın ÖZKÜTÜK¹

Öz

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisinin kriterleri ışığında “kompleks” şeklinde tanımlanabilecek Doğu Akdeniz kompleksi; kıyıdaşlar Yunanistan, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail, Mısır, Libya ve kıyıdaş olmamasına rağmen Ürdün’den meydana gelmektedir. Bölgesel ve küresel güçlerin mücadelesi çerçevesinde büyük bir karmaşa içerisinde olan kompleks çok boyutlu, varoluşsal tehditleri de içeren jeopolitik bir gerçeklik yaşamaktadır. Aynı zamanda komplekste, çok büyük oranda istikrarsızlıktan ve kaotik ortamdan ve/veya devletlerin/aktörün birtakım yetersizliklerinden kaynaklı jeonarkotik bir gerçeklik de yaşanmaktadır. Bahse konu gerçekliğin teorik çerçevesini oluşturan “jeonarkotik” ise; uyuşturucu üretimi, kaçakçılığı, tüketimi ve kara para aklama kapsamında, uyuşturucu ile coğrafya, güç ve siyaset arasındaki etkileşimleri güvenlik esaslı olarak analiz eden, ülkeleri; kaynak-aktarma-talep-hibrit ülkeler şeklinde kategorilendiren bir yaklaşımdır. Kompleks devletlerinin/aktörünün jeonarkotik bir perspektiften incelenerek kategorisinin belirlenmesi ve kompleksdeki kaotik ortamın ve/veya yetersizliklerin, uyuşturucu ile ilgili sorunlarda katalizör görevi yaptığının ortaya konulması çalışmanın argümanını oluşturmaktadır. Çalışma iki ana başlıktan oluşmaktadır. Teorik-kavramsal çerçeveyi belirleyen birinci bölümde; “kompleks” kavramı ile kompleks devletleri/aktörü, müteakiben “jeonarkotik” kavramı ve bağlantılı hususlar ele alınmıştır. Çalışmanın özünü oluşturan ikinci bölümde ise, kompleks devletleri/aktörünün ve deniz alanının çok boyutlu jeonarkotik çözümlemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz Kompleksi, Jeonarkotik, Uyuşturucu Kaçakçılığı.

JEONARCOTIC PERSPECTIVE ON THE EASTERN MEDITERRANEAN COMPLEX

Abstract

The Eastern Mediterranean complex, which may be defined as a “complex” within the framework of the Regional Security Complex Theory, encompasses the littoral states of Greece, Türkiye, the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus (GCASC), Syria, Lebanon, Palestine, Israel, Egypt, and Libya, as well as Jordan, which, though not a littoral state, is included due to its geopolitical relevance. The region experiences a geonarcotic reality, largely driven by instability, chaos, and, in certain cases, the structural weaknesses of states and actors. The concept of “geonarcotics,” which provides the theoretical framework for this reality, is a security-oriented approach that examines the interactions among narcotics, geography, power, and political within the contexts of drug production, trafficking, consumption, and money laundering. It further categorizes states as source, transit, demand, or hybrid countries. This study argues that examining the states and actors of the complex through a geonarcotic lens helps determine their category

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı

Tuğamiral (E)

yozkutuk@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-7287-1134

and demonstrates that the chaotic environment and/or institutional deficiencies within the complex act as catalysts for drug-related problems. The study consists of two main sections. The first, theoretically-based chapter examines the concepts of "complex" and "geonarcotics". In the second section, which forms the core of the study, a multidimensional geonarcotic analysis of the states/actors within the complex is conducted.

Keywords: Eastern Mediterranean Complex, Geonarcotics, Drug Trafficking

Giriş

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT)’nin kriterleri ışığında “kompleks” şeklinde tanımlanabilecek Doğu Akdeniz kompleksi; kıyıdaşlar Yunanistan, Türkiye, KKTC, GKRY², Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail, Mısır, Libya ve kıyıdaş olmamasına rağmen Ürdün’den meydana gelmektedir. Bölgesel ve küresel güçlerin mücadelesi çerçevesinde büyük bir karmaşa içerisinde olan kompleks; sömürge geçmişinden, tarihi uyuşmazlıklardan, yereldeki zayıflıklardan, ikili ilişkilerdeki dinamiklerden ve küresel güç etkilerinden beslenen çok boyutlu, varoluşsal tehditleri de içeren jeopolitik bir gerçeklik yaşamaktadır.

Aynı zamanda komplekste, çok büyük oranda istikrarsızlıktan ve kaotik ortamdan ve/veya devletlerin/aktörün birtakım yetersizliklerinden kaynaklı jeonarkotik bir gerçeklik de yaşanmaktadır. Bahse konu gerçekliğin teorik çerçevesini oluşturan “jeonarkotik” ise; uyuşturucu üretimi, kaçakçılığı/ticareti/trafiği³, tüketimi ve kara para aklama kapsamında, uyuşturucu ile coğrafya, güç ve siyaset arasındaki etkileşimleri güvenlik esaslı olarak analiz eden, ülkeleri; kaynak-aktarma-talep-hibrit ülkeler şeklinde kategorilendiren bir yaklaşımdır. Kompleks devletlerinin/aktörünün jeonarkotik bir perspektiften incelenerek kategorisinin belirlenmesi ve kompleksdeki kaotik ortamın ve/veya yetersizliklerin, uyuşturucu ile ilgili sorunlarda katalizör görevi yaptığıının ortaya konulması çalışmanın ana desenini oluşturmaktadır.

Konuya ilişkin sınırlı sayıdaki kurumsal dokümanlar ile uzmanların, araştırmacı gazetecilerin görüşleri ışığında, literatürde pek fazla yer bulamayan mezkûr konuya ilişkin hazırlanan çalışma, iki ana başlıktan oluşmaktadır. Teorik-kavramsal çerçeveyi belirleyen birinci bölümde; “kompleks” kavramı ile kompleks devletleri/aktörü, müteakiben “jeonarkotik” kavramı ve bağlantılı hususlar ele alınmıştır. Çalışmanın özünü oluşturan ikinci bölümde ise, kompleks devletleri/aktörünün ve deniz alanının çok boyutlu jeonarkotik çözümlemesi yapılmıştır.

² GKRY, Türkiye tarafından “devlet” olarak tanınmadığı için çalışmada “aktör” şeklinde tanımlanmıştır.

³ Söz konusu 3 kelimenin hemen hemen aynı olguyu işaret etmesi sebebiyle, çalışmanın devamında “kaçakçılık” kelimesi kullanılmıştır.

1. Teorik-Kavramsal Çerçeve

1.1. Kompleks

“Kompleks” kavramının çıkış yeri olan BGKT, farklı özelliklere sahip bölgeleri bir araya getirerek küresel fotoğrafı ortaya çıkarmayı hedefleyen “sentezlenmiş teoriler toplamı”dır. Değişime açık olan BGKT’nin beslendiği teoriler; neorealizm (*devlet, kutupluluk, güç dağılımı, anarşi, rekabet, sınır vb.*), inşacılık (*güvenikleştirme, dost-düşman algısı vb.*) ve İngiliz Okulu’dur (*uluslararası sistem, tarih, coğrafya vb.*). Jeopolitiğin güvenlik versiyonu olarak nitelenebilecek BGKT’nin temel mantığı; güvenlik ilişkilerine yön veren en etkili kriterlerin “coğrafi yakınlık” ve “güvenlik bağımlılığı” (*her tür güvenlik ilişkisi bütünü*) olduğu kabulüne dayanmaktadır.

Komşu devletler arasındaki güvenlik kaygılarının arka planında öncelikle tehdidin yakın çevreden geleceği, uzaktan gelme olasılığının daha düşük olduğu inancı yer almaktadır. Bu sebeple güvenlik bağımlılığı genellikle bölgesel tabanlı kümelerde kendini göstermekte ve bu durum Bölgesel Güvenlik Kompleksi (BGK)’ne dönüşmektedir. Bu bağlamda BGK’yı; güvenlik sorunları birbirinden ayrı olarak anlaşılamayacak ya da çözülemeyecek kadar bağlantılı birimler bütünü şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu bağlamda güvenlik ilişkilerine yön veren güvenlik bağımlılığı; kompleks devletleri arasında oluşan, BGK’nın diğer BGK’lardan ayırt edilmesini sağlayacak güçte olan, dinamiklik ve akışkanlık, özelliklerine sahip, birbirinden ayrı olarak anlaşılamayacak/çözülemeyecek kadar bağlantılı, olumlu veya olumsuz şekilde gelişen ilişkiler toplamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, hangi BGK’ya ait olursa olsun bir dizi tehdit ve sorunun iç içe geçmiş olduğu ve ayrıştırmanın çok güç olduğu da bir gerçekliktir (Özkütük, 2025, ss.7-8).

Hali hazırda teoride müstakil bir “Doğu Akdeniz Kompleksi” yoktur. Ancak teorinin değişime açık yapısına ve son yıllarda Doğu Akdeniz coğrafyasında yaşanan gelişmelere istinaden, mevcut durumda çoğunluğu Orta Doğu ve Avrupa Komplekslerinin içerisinde yer alan 11 bölge devletinin/aktörünün yeni bir kompleks oluşturduğu yönünde görüşler mevcuttur (Özkütük, 2025, s.31). Bu çalışmada ifade edilen “Doğu Akdeniz Kompleksi” de, bahse konu görüşlerin bir yansımasıdır.

Doğu Akdeniz’in bilimsel bir coğrafi tanımı olmamakla birlikte, Uluslararası Hidrografi Örgütüne (IHO) göre “Batı” ve “Doğu” olmak üzere ikiye ayrılan Akdeniz’in doğusundaki bölümdür. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktası olan, Orta Doğu’nun bir uzantısı olarak da değerlendirilebilen ve Tunus’un Bon Burnu ile Sicilya Adası’nın Lilibeo Burnu

arasından geçen hattın doğusunda kalan devletlerin/aktörün kıyılarıyla çevrili alandır. Bununla birlikte, kıyıdaşlar arasındaki her tür güvenlik bağımlılığının analizi sonucunda Doğu Akdeniz Kompleksinin; Yunanistan, Türkiye, KKTC, GKRY, Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail, Mısır, Libya ve Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olmamasına rağmen Levant ile olan bağları sebebiyle Ürdün’den oluştuğunu, diğer devletlerin dışarıda kaldığını ifade etmek mümkündür (Özkütük, 2025, böl. 3, s. 40, 57). (Harita 1.1-1)

Harita 1.1-1: Doğu Akdeniz Kompleksi⁴

Ayrıca, Doğu Akdeniz coğrafyası devletlerin/aktörün etkileşimde bulunduğu bir alan iken “Doğu Akdeniz’in doğusundaki toprak”ı işaret eden “Levant” bahse konu alanın antik dönemden bu yana barındırdığı kozmopolit yapısını ifade eden, coğrafi, tarihî ve kültürel bir isimlendirmedir. Levant’ın sınırlarını genel olarak kuzeyinde Toros Dağları, batısında Doğu Akdeniz, güneyinde Suudi Arabistan Çölleri ve doğusunda tarihî Mezopotamya çizmektedir (Özkütük, 2025, böl. 3, ss. 41-42).

1.2. Jeonarkotik

Küresel uyuşturucu olgusunun karmaşık ve birbiriyle ilişkili çok boyutlu dinamiklerini kapsayan jeonarkotik kavramı, üç temel varsayıma dayanır. Bu varsayımlardan ilkinde göre,

⁴ <https://www.istockphoto.com/tr/search/more-like-this/1466039473?assettype=image&page=2> Erişim: 17.08.2025.

uyuşturucu sorunu dört adet birbiriyle bağlantılı unsurdan oluşur: üretimi, kaçakçılığı, tüketimi ve bağımlılığı ile kara para aklama. İkinci varsayıma göre bu unsurlar, devletlerin siyasi istikrarını, toplumsal bütünlüğünü ve ekonomik kalkınmasını olumsuz etkilediğinden, bahse konu devletlerin ulusal ve uluslararası güvenliğine yönelik mevcut ve potansiyel tehditleri oluşturur. Üçüncü varsayıma göre ise, uyuşturucuyla bağlantılı faaliyetler devlet ve devlet dışı aktörler arasında hem çatışmalara hem de iş birliklerine neden olur. Bazı aktörler kontrol, toprak ya da siyasi çıkarlar üzerinden çatışırken, diğerleri uyuşturucu kaçakçılığını karşı tarafın aleyhine engellemek ya da ondan faydalanmak için resmî veya gayri resmî yollarla iş birliği yapabilir.

Jeonarkotik kavramı aynı zamanda üç temel boyutu içerir: coğrafya, güç ve siyaset. Coğrafya, uyuşturucu faaliyetlerinin mekânsal dağılımı nedeniyle ve bazı coğrafi özelliklerin bu faaliyetleri kolaylaştırması açısından önemli bir faktördür. Üretim alanlarının, kaçakçılık güzergâhlarının ve tüketim pazarlarının coğrafyası, uyuşturucu ekonomisinin yapısını ve aktörlerin davranışlarını belirleyici bir rol oynar. Nitekim uluslararası uyuşturucu kaçakçılığının akışlarını ve örüntülerini anlamak için coğrafyayı temel alan jeonarkotik; kaynak ülkeler, aktarma (*transshipment*) ülkeleri, talep ülkeleri ve karma (*hibrit*) ülkeler arasındaki coğrafi ayrımları ortaya koymaktadır. Bununla birlikte uyuşturucu kaçakçılığı sadece bir devletin sınırları içinde değil, devletler arasında yapılmaktadır.

Uyuşturucu faaliyetleri üzerindeki denetim, çoğu zaman siyasi, ekonomik ve askerî güce dönüşür, bu da yerel ve bölgesel otorite dengelerini etkiler. Güç, hem devlet kaynaklıdır hem de devlet dışı aktörlerden kaynaklanabilir. Bu bağlamda organize suç ve terörizm arasında “narko terörizm” ismini alan yeni bir tür iş birliği ve iş bölümü ortaya çıkar. Organize suç grupları uyuşturucu kaçakçılık organizasyonunu yürütürken, terörist gruplar uyuşturucunun yetiştirildiği ve taşındığı alanları kontrol eder. Uyuşturucudan elde edilen kazancın çok büyük miktarlarda olması sebebiyle bahse konu ilişkide karşılıklı bir çıkar vardır ve bu yolla her iki taraf da güç kazanır. Ayrıca bu çıkar ilişkisi, herhangi bir ideoloji ya da sınır tanımaz.

Güç sahipleri arasında kimin neyi, nasıl ve ne zaman alacağına karar verme yeteneği anlamına gelen ve kaynak tahsisi etrafında dönen siyasetin yolu, çoğu zaman uyuşturucu ile kesişir. Bu durum; iç savaşların finansmanından yolsuzluğa, diplomatik gerilimlerden politika yapım süreçlerine kadar birçok alanda belirleyici olabilir. Sonuçta siyaset yozlaşır ve bu yozlaşma sarmal bir şekilde; devlet kurumlarının yozlaşmasını ve bu duruma bağlı olarak devletin işgal, istikrarsızlaştırma veya başka saldırı biçimleri açısından kolay hedef olmasına yol açabilir (Griffith, 1998, pp. 56-57, 63; Kan, 2016, p. 39; Cilluffo, 2000 December).

2. Doğu Akdeniz Kompleksinin Jeonarkotik Çözümlemesi

Kompleks devletlerinin/aktörünün jeonarkotik çözümlemesinin yapılacağı bu bölümün başlangıcında, çalışmanın çok büyük oranda iskeletini oluşturan “aktarma” kavramı ile örtüşen “kaçakçılık” kavramına değinmek yararlı olacaktır. Uyuşturucu kaçakçılığı, bireysel sağlık ve kamu güvenliği üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle devletler ve ilgili kuruluşlar tarafından küresel ölçekte yasaklanmış psikoaktif maddelerin aktarımını ve dağıtımını içerir. Bu maddeler genel olarak; halüsinojenler (*esrar, eroin, kokain, LSD gibi*), amfetamin türü uyarıcılar (*ekstazi ve metamfetamin gibi*) ve sentetik uyuşturucular olarak sınıflandırılmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) tahminlerine göre uyuşturucu kaçakçılığından elde edilen kâr, G-20 üyeliğini getirecek büyüklüktedir ve küresel ticaretin yaklaşık %7,5’ine karşılık gelmektedir. Çünkü uyuşturucunun fiyatı üretici seviyesinde daha ucuz olmasına rağmen, perakende piyasasında 20 kattan fazla artmaktadır (Kan, 2016, pp. 2-3, 31).

2.1. Levant (Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Ürdün, Mısır)

Levant, uyuşturucu temelli faaliyetlerin özellikle Suriye, Lübnan ve Ürdün’de yoğun olduğu kompleksteki alt bir bölgedir. UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime Office) ile INL (*US Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs*) verilerine göre Suriye ve Lübnan; **kaynak, aktarma ve talep dolayısıyla karma ülke kategorisinde yer alan** “Narko devlet”lerdir (Kan, 2016, pp. 40-42). Bu başlıkta; Suriye ve Lübnan’ın narko devlet olmasının, Ürdün’ün önemli bir aktarım ülkesi olmasının arka planındaki başat kırılmalıkları incelemeyi müteakip, bölgedeki iç savaş ve kriz durumunun katalizör etkisiyle birlikte uyuşturucu faaliyetleri ele alınmıştır. Sorunun sadece Suriye, Lübnan ve Ürdün ile sınırlandırılmaması sebebiyle, uyuşturucu faaliyetlerinin diğer Levant bölgesi devletlerine etkilerine de bu bütünlük içerisinde değinilmiştir.

2.1.1. Başat Kırılmalıklar (Suriye, Lübnan, Ürdün)

Bölgedeki gelişmelerden etkilenen ve gelişmeleri etkileyen Suriye, kuzeydeki Türkiye ile güneydeki petrol zengini Arap Yarımadası ve doğudan batıya Irak ile Mısır arasındaki geçişi sağlayan bir bağlantı noktası, aynı zamanda Doğu Akdeniz’e kıyısı olması sebebiyle denizden giriş ve denize çıkış noktasıdır. Nitekim Suriye’nin bu özelliği ile bağlantılı olarak, yerel yapının sağlam olmayışının temel taşlarından birisi olan etnik/mezhepsel ayrışma 2011’de başlayan iç savaş öncesinde oluşmamış, tarihsel süreçte Fransa’nın müteakiben Hafız Esad’ın “hükmetmek için böl” politikalarının bir ürünü olmuştur. Beşar Esad 2000 yılında iktidarı devraldığında sistem ataletle işlemeye devam etmiş, ancak maskelenen etkenlerin bölgesel ve

küresel güçler tarafından tetiklenmesiyle etnik/mezhepsel çatlaklar ortaya çıkmıştır. Bahse konu güçlerin kendi hedefleri doğrultusunda müdahil olduğu iç savaş, Suriyelileri sosyo-ekonomik çıkarları veya sadece hayatta kalmak adına etnik/mezhepsel kimliklerine daha sıkı bir şekilde sarılmaya zorlamış, ayrışmayı kuvvetlendirmiştir. 2024 sonu itibariyle Esad rejimi devrilmiş, ancak ülkedeki iç savaş/kaotik ortam sürmektedir (Özkütük, 2025, böl. 4, ss. 82-83, böl.5, s.102).

Devlet sınırları ile birbirinden ayrılan, ancak tarihi, coğrafi, ekonomik, etnik/dini /mezhepsel, kültürel-sosyal yapı vb. açılardan Suriye ile “bütünlük/ayrılmazlık” özelliğine sahip olan, bünyesinde 18 etnik/dini/mezhepsel grubu barındıran Lübnan, kurulduğu tarihten bu yana çok sayıda siyasi kriz ve iç savaş yaşamıştır. Tüm bu istikrarsızlık ve kaos sürecinin kök sebebi; kozmopolit nüfus yapısı, buna bağlı olarak yönetimdeki ayrıcalığını kaybetmek istemeyen veya yönetimde daha fazla söz sahibi olmak isteyen grupların mücadelesinin sonucunda oluşan yönetim zafiyeti ve devleti kontrol etmek isteyen küresel ve bölgesel güçlerin, nüfus yapısının bu zafiyetinden yararlanmasıdır. Lübnan’da, kronik siyasi krizin yanı sıra Suriye ekonomisinin çökmesinin ve Suriyeli sığınmacıların getirdiği sosyal ve ekonomik yükün de etkisiyle Ekim 2019’da şiddetlenen ekonomik kriz, 19. yüzyılın ortalarından bu yana dünyada yaşanan en ciddi ekonomik krizler arasında ilk üçte yer almaktadır. Farklı bir Lübnan gerçekliği ise siyasi ve ekonomik açıdan dışarıda tutulan Şii’lerin mücadelesinin temsilcisi olan ve mecliste temsil edilen, Silahlı Kuvvetlerden sonra ülkedeki en büyük silahlı güç olan, sahip olduklarıyla ve yaptıklarıyla “devlet içinde devlet” görüntüsü veren, İran destekli Hizbullah terör örgütünün varlığıdır. Tüm bölgesel gelişmelerden ve sorunlardan etkilenen ve etkileyen “Başarısız Devlet” Lübnan’ın geleceği belirsizliğini korumaktadır (Özkütük, 2025, böl. 4, ss.83-85).

Komşu devletlerdeki hemen hemen her istikrarsızlık sürecinde Ürdün’ün siyasal, sosyal ve ekonomik dengesini bozacak ölçüde sığınmacı akınına uğraması ve bu durumun doğal bir sonucu olarak uluslaşamaması, ülkenin en önemli kırılganlığıdır. Bu durumun, doğal kaynak olmayışına ilave olarak zayıf ve dolayısıyla bağımlı bir ekonomi ve rejim güvenliğinin demokrasiden önce geldiği, gelir dağılımında adaletsizlik, yolsuzluk, yozlaşma vb. kronik zafiyetler içeren siyasi ve sosyal yaşamla desteklenmesi, istikrarlı ülke görüntüsü veren Ürdün’ün aslında istikrarsızlığa daha yakın olduğunu göstermektedir (Özkütük, 2025, böl. 4, ss. 87-88).

Suriye, Lübnan ve Ürdün’ün (*Mısır ve Libya da dahil*) başat kırılganlıklarının arka planında ortak bir husus bulunmaktadır. Bölgede uzun yıllar devam eden egemenliğinin

ardından Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinde Fransız mandası olan Suriye ve Lübnan'ın ve Birleşik Krallık mandası olan Ürdün'ün sömürgeci güçler tarafından yönetilmesi, bahse konu devletlerin tarihsel süreçlerinin dönüm noktaları olmuştur. Sömürgeci güçlerin çıkarları çerçevesinde söz konusu devletlerin siyasi sınırlarının cetvelle çizildiği yapay bölünme, kurulan devlet mekanizması ve en önemlisi toplumları etnik/dinî/mezhepsel bir ayrıma tâbi tutarak homojen bir güç oluşturmalarını, yani gerçek bir “ulus devlet olmalarını engelleme” hususları, bugünlere miras olarak kalmıştır. Söz konusu durum sonucunda bölge insanı eskiden beri sahip olduğu “etnik/dinî mezhepsel alt kimlik aidiyeti”ne tutunmaya devam etmiş, Batı tarzı bir ulus devlette “vatandaş” olma bilincine sahip olamadığından “uluslaşma” süreci gerçekleşmemiştir (Özkütük, 2025, böl. 4, ss. 75-76).

2.1.2. Suriye, Lübnan ve Ürdün'ün Jeonarkotik İncelemesi

Söz konusu ülkeleri jeonarkotik açıdan, yöntemsel olarak Suriye İç Savaşı öncesi (1976-1997 ve 1998-2012) ve Suriye İç Savaşı süreci (2012-2018 ve 2018 sonrası) şeklinde ele almak pratiklik sağlayacaktır.

1976-1997 Dönemi: UNODC'e göre dünyanın en büyük üçüncü esrar üreticisi olan Lübnan'da esrar tarımı, ağırlıklı olarak ülkenin doğusundaki Bekaa Vadisi'nde yoğunlaşmış ve ülkede 1975'te başlayan iç savaş öncesine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Suriye'nin Lübnan'daki iç savaşa müdahalesi sürecinde, Suriye güvenlik güçleri işgal ettikleri Bekaa Vadisi'nde uyuşturucu üretiminde ve kaçakçılığında kilit rol oynamış, bu durumla paralel olarak organize suç grupları Suriye rejiminin himayesinde faaliyet göstermiş ve hatta devletin en üst kademeleri bu faaliyetlere dâhil olmuştur. 1990'da sona eren Lübnan iç savaşı sonrasında esrar sektörü büyük ölçüde gelişmiş, bir tahmine göre Bekaa Vadisi'ndeki tarım arazilerinin yaklaşık %40'ı esrar üretimi için kullanılır hale gelmiştir. Dönem sonuna doğru Suriye rejimi, Batılı ülkelerle ilişkileri geliştirme çabaları nedeniyle Suriye ve Lübnan'da uyuşturucu kaçakçılığına karşı daha katı bir tutum benimsemiş ve ABD'nin Suriye'yi “başlıca uyuşturucu üreticisi ülkeler” listesinden çıkarmasıyla bu dönem sona ermiştir (Dudáš, 2023, p. 96).

1998-2012 Dönemi: Bu dönemde Suriye, aktarma ülkesi olmuş ve yerel uyuşturucu üretimi sınırlı düzeyde kalmıştır. Organize suç grupları Suriye rejiminin himayesi olmadan, ancak devletin alt kademeleriyle birlikte uyuşturucu kaçakçılığı yapmaya devam etmiştir (Dudáš, 2023, p. 91, 96).

2012-2018 Dönemi: Suriye ve Lübnan arasındaki sınırlar her zaman oldukça geçirgen olmakla birlikte Suriye İç Savaşı ve Lübnan'daki çok yönlü kriz, uyuşturucuya ilişkin

olumsuzlukları artıran temel etmenler olmuştur. Bu artış başat olarak; kamu düzenindeki bozulma, devlet güvenlik kurumlarının kapasitesinin zayıflaması ve ekonomik zorluklar tarafından kolaylaştırılmıştır (Adal, 2021, pp. 1-2).

Suriye rejiminin ülkenin büyük kısmında kontrolü kaybettiği bu dönemde, iç savaşın tüm tarafları belirli ölçülerde uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı yapmıştır. Aynı zamanda üretimde esrar ve afyonun yerini büyük ölçüde “Captagon”un alması sebebiyle Suriye, aktarım ülkesi kategorisine ilave olarak kaynak ülkesi kategorisinde de değerlendirilmiştir (Dudáš, 2023, p. 96). Captagon’un başını çektiği uyuşturucu kaçakçılığı, iç savaş bağlamında büyük bir yasa dışı ekonomi haline gelmiştir (Adal, 2021, pp. 1-2). Çünkü Captagon’un; enerji, dayanıklılık, cesaret veren, kaygıyı bastıran, ağrıyı dindiren, uykusuzluğu ve açlığı öteleyen, ucuz ve kolay ulaşılabilir olma özelliklerinden ötürü, savaşanlar ve toplumun geneli, yaşadıkları güçlüklerle başa çıkabilmek için captagon kullanımına yönelmiştir. Nitekim yüksek kâr marjı, uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı için uygun koşullar ile iç piyasadaki büyüme gibi üç temel unsurun bir araya gelmesi sonucunda, 2013 itibarıyla Lübnan’daki Captagon üretiminin büyük bölümü Suriye’ye kaymıştır (Dudáš, 2023, p. 92).

Asıl olarak Captagon’u bu dönemde başrole taşıyan husus; 2011’den itibaren Batılı ülkelerin Suriye rejimine karşı uygulamaya başladığı ekonomik yaptırımlar, her tür yatırımın durması, altyapının yıkılması, petrol sahalarının büyük oranda Kürt ayrılıkçı hareketin temsilcisi PYD (*Partiya Yekîtiya Demokrat*) kontrolündeki bölgede bulunması sebebiyle petrol gelirinden yararlanılamaması ve beşeri sermayenin ülkeden kaışı sebebiyle, Suriye ekonomisi %60’tan fazla küçülmesi olmuştur. Özellikle ticaret ve tarım sektörlerinde rejime yakın birçok aktör, bu ekonomik çöküş karşısında uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığına yönelmiştir. Rejimin silahlı ve güvenlik kuvvetlerinden bazı birimler, rejim yanlısı milis gruplar ve iş insanları ile rejimi destekleyen yabancı unsurlar (*Hizbullah, İran Devrim Muhafızları, Wagner Grubu*) kaçakçılık faaliyetlerinde yer almıştır. Suriye İç Savaşı’nın ilk yıllarında captagon üretim merkezleri genellikle küçük ve dağınık durumdayken, ilerleyen süreçte rejim tarafından korunan ve desteklenen en az 15 büyük ölçekli üretim merkezi rejimin kontrolündeki; Şam, Humus, Halep ile Lazkiye ve Tartus limanları, Ürdün sınırındaki Dera ve Süveyda vilayetlerinde yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda Hizbullah’ın rejim yanında iç savaşa dahil olması sebebiyle, kontrolündeki Bekaa Vadisi ile Kalamun Dağları da captagon üretim merkezi olmuştur.

Rejime bağlı aktörlerin sponsor olması, yüksek kâr potansiyeli, bilimsel bilgi gerektirmeksizin az sayıda malzemeyle ucuza çok miktarda üretilebilmesi ve farklı kullanıcı

profillerine hitap etmesi, captagon üretimini ve kaçakçılığını yalnızca organize suç grupları için değil, aynı zamanda finansman kaynakları sınırlı olan iç savaşın aktörleri (*muhalif gruplar, terör örgütleri, milisler ve devlet görevlileri*) için de cazip hâle getirmiştir. DAESH (*Ad Davla fil- 'Irak ve eş-Şam*) ve El-Nusra Cephesi gibi radikal İslamcı terör örgütleri, İslam hukuku ile bağdaşmaması sebebiyle çatışmaların başlangıcında uyuşturucu kaçakçılığına daha mesafeli yaklaşmış, ancak ilerleyen süreçte alınan yenilgiler, yaşanan toprak kayıpları ve karşılaşılan mali kaynak sıkıntıları, sözkonusu terör örgütlerini uyuşturucu kaçakçılığına yöneltmiştir. Nitekim bahse konu terör örgütleri, 2017'ye kadar Bekaa Vadisi'ndeki Arsal kasabasının çevresinde esrar ve captagon üretiminde etkin olmuş, sınır kaçakçılığından rüşvet almıştır (Dudáš, 2023, pp. 92-94; Adal, 2021, p. 33; Rose, 2024; Glantz and Hancock, 2024).

Suriye, Lübnan ve Ürdün sınır bölgelerinde yıllardır var olan ve kanıksanan uyuşturucu kaçakçılığı, sonuçta birbirine güvenen yerel gruplardan (*aşiret/akrabalık bağı olan gruplar*) ve kaçakçılardan oluşan bir kaçakçılık ağını ortaya çıkarmıştır. Bu sınır bölgeleri, tarihsel olarak hükümet merkezlerinden uzak, yönetilmesi zor alanlar olmuştur. Bu nedenle, özellikle iç savaş sürecinde sınırın her iki tarafındaki yerel gruplar çok rahat bir şekilde kaçakçılık yapmıştır. Ayrıca iç savaş sürecinde milyonlarca insanın yerinden edilmesi, Suriye dışında faaliyet gösteren büyük diasporalar oluşturmuş, bu durum organize suç akışlarının genişlemesine katkıda bulunabilecek dış bağlantılar yaratmıştır. Diğer yandan, iç savaşa ve krize müdahil olan dış güçler kendi hedefleri doğrultusunda çeşitli yerel gruplara maddi yardımlar yapmış, ancak bu yardımlar uyuşturucu üretimi gibi yasa dışı gelir getirici faaliyetlerin artmasına katkı sağlamıştır. Tüm bu süreçte uyuşturucu kaçakçılığından elde edilen kârlar, resmî ekonomiyi zayıflatmış ve genellikle şiddeti sürdürmek için kullanılmıştır. Diğer bir ifadeyle uyuyuşturucu ve şiddet, bu sarmal içinde birbirini beslemiştir (Adal, 2021, pp. 1-2, 6, 23-24, 26).

Suriye'deki şiddetten kaçan insanların oluşturduğu ve Ürdün'e yönelen sığınmacı akını, ortak sınır boyunca kaçakçılığı artıran faktörlerden biri olmuştur. Çünkü umutsuzluk ve çaresizlik içindeki insanlar, uyuşturucu kaçakçılığına katılma konusunda daha istekli olabilmektedir (Dudáš, 2023, p. 92). Ürdün, radikalleşme ve şiddet riskini artırdığı gerekçesiyle sığınmacı girişini sınırlandırmak için zaman zaman sınır politikalarını sertleştirdiğinde göç yolları dolayısıyla kaçakçılık güzergâhları da yön değiştirmiş, ancak uyuşturucu kaçakçılığını engellemek veya azaltmak mümkün olmamıştır (Adal, 2021, p. 40). Bu gelişmeler, uyuşturucunun yalnızca iç savaşın bir yan ürünü değil, aynı zamanda bölgesel bir tehdit unsuru hâline geldiğini ve Suriye'den kaynaklanan bu tehdidin, başta Ürdün olmak üzere çevre

ülkelerin güvenliği, halk sağlığı ve sosyo-ekonomik dengeleri üzerinde yıkıcı etkiler yarattığını açıkça ortaya koymuştur (Glantz and Hancock, 2024).

2018 Sonrası Dönem: Bu dönemde rejim ülkenin büyük bölümünde yeniden kontrolü ele geçirerek uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı sektörünü de merkezileştirmiştir. Devlet kademesi ile organize suç grupları iç içe geçmiş, devrilene kadar rejimin narko-ekonomiye bağımlılığı devam etmiştir. Aynı zamanda Mayıs 2023'te Suriye'nin Arap Birliği'ne yeniden kabul edilmesi, bazı uzmanlara göre Körfez ülkeleri özelinde rejimin captagon kaçakçılığını diplomatik pazarlık aracı olarak kullanmasının bir sonucu olmuştur (Dudáš, 2023, pp. 93, 96-98). 2024 sonunda rejim devrildikten sonra ülkedeki uyuşturucu sektöründe kontrolsüzlük artmıştır. Çünkü BOP (*Büyük Ortadoğu Projesi*)'un uygulanması bağlamında ülke ekonomisini çökerten hususların sürdüğü ve 2025 itibarıyla merkezi yönetimin daha da zayıfladığı dikkate alındığında, Suriye'deki uyuşturucu faaliyetlerinin eski döneme oranla daha kontrolsüz bir şekilde devam ettiğini ifade etmek mümkündür (Aksoy, 2025).

Lübnan'da ise 2017 yılına gelindiğinde Hizbullah, Suriye rejimi yanlısı milislerle iş birliği içinde radikal İslamcı örgütleri Bekaa Vadisi'nden çıkararak kontrolü sağlamış, buradaki uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığından elde ettiği gelirin bir bölümünü Suriye rejimini desteklemek için kullanmıştır. Aynı zamanda Hizbullah, işbirliği içerisinde olduğu organize suç grupları aracılığıyla Körfez ülkeleri haricinde özellikle ABD ve Avrupa'ya yönelik yaptığı uyuşturucu kaçakçılığından elde ettiği kârın Suriye rejimine aktardığının haricindeki önemli bir kısmını Lübnan diasporası üzerinden aklayarak örgütün finansal ağına aktarmıştır. Hizbullah, ABD ve Avrupa'ya bağımlılık ve suç yoluyla zarar vermek amacıyla buralarda uyuşturucu kullanımını da teşvik etmiştir. Hizbullah, uyuşturucu kullanımını dinen yasaklayan inançlarına rağmen uyuşturucu kaçakçılığı yapmayı meşrulaştırmak için; “Bu uyuşturucuları Şeytan Amerika ve Yahudiler için gönderiyoruz. Eğer onları silahlarla öldüremiyorsak, uyuşturucularla öldüreceğiz,” içerikli fetvalar yayımlamıştır (Adal, 2021, pp. 31-33).

Kaynak özelliğinin yanı sıra Levant, öncelikle esrar ve captagonun müteakiben yüksek maliyeti sebebiyle kaçakçılığı daha sınırlı olan Afganistan kaynaklı eroinin; ağırlıklı Körfez ülkeleri, Türkiye ve Avrupa'ya ulaştırıldığı bir aktarma bölgesi olarak işlev görmektedir. Bu kapsamda ana kaçakçılık güzergâhlarını “Kuzey”, “Doğu ve Güney”, “Batı” Güzergâhı şeklinde belirtmek mümkündür. Suriye'den Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki limanlarına uzanan Kuzey Güzergâhı üzerinden uyuşturucu, hem Türkiye iç pazarına hem de Avrupa'ya yönlendirilmektedir. Doğu ve Güney Güzergâhı kapsamında; Ürdün, Suriye ve Irak sınırlarının kesiştiği bölge, uyuşturucu kaçakçılığında önemli bir merkezdir. Suriye ile Irak arasındaki

uyuşturucu kaçakçılığında Fırat kıyısındaki El-Kaim önemli bir noktadır. Suriye'nin güney bölgelerinde çölden geçirilen uyuşturucu, Ürdün'ün kuzey sınırından özellikle Mafrak gibi kasabalar ve Câbir Sınır Kapısı üzerinden Mısır'a ve Körfez ülkelerine doğru taşınmaktadır. Batı Güzergâhı kapsamında ise, devlet otoritesi yerine Hizbullah'ın kontrolünde olan Lübnan'ın Bekaa Vadisi'ndeki aşiretler aracılığıyla kaçakçılık yapılmaktadır. Aynı zamanda Suriye'deki Lazkiye ve Tartus limanları da önemli kaçakçılık noktalarıdır (Dudáš, 2023, pp. 94-95; Adal, 2021, p. 6, 8, 29). (Harita 2.1.2-1)

Harita 2.1.2-1: Levant Uyuşturucu Güzergâhları⁵

2.1.3. İsrail, Filistin ve Mısır'ın Jeonarkotik İncelemesi

Komşularına göre güçlü bir devlet yapısına sahip olmasına istinaden güvenlik odaklı bir yaklaşım ortaya koyabilmesi sebebiyle, kayda değer bir kaynak ve aktarım ülkesi olmayan İsrail, ülkesine uyuşturucu girişini sınırlarında engelleyebilmek adına çaba göstermesine rağmen, refah toplumu olmasının da etkisiyle talep ülkesi olarak bölgede öne çıkmaktadır. Nitekim İsrail'de 18-40 yaş nüfus aralığında yıllık esrar kullanım oranı, bölge ortalamasının 3 katı iken kokain kullanım oranı dünya ortalamasının 2 katıdır. Bu durumun diğer bir sebebi olarak, sınır güvenliği uygulamalarında tek taraflı çabaların yetersiz kaldığı, komşu ülkelerle yaşanan çatışma içeren politik gerilimlerin sınır işbirliğini engellediği şeklinde yorumlamak mümkündür. Benzer şekilde Filistin'in (*Batı Şeria ve Gazze*) her tür sınırının, dünya ile olan bağlantısının İsrail kontrolünde olması, buralardaki her tür faaliyetin İsrail gözetiminde yapılması sebebiyle, Filistin'in uyuşturucu ile ilişkisi İsrail'in izin verdiği ölçüde

⁵ [Bekaa valley | Lebanon, Map, Cannabis, & Facts | Britannica](#); UNODC, 2025, p.2

gerçekleşmektedir. Bu sebeple Filistin de sadece talep ülkesi kategorisinde bulunmaktadır (Barzoukas, 2017).

İsrail ve Filistin'den farklı olarak Mısır, aktarım ülkesi kategorisindedir. Orta Doğu ile Kuzey Afrika'nın kesişim noktasında yer alması ve Süveyş Kanalı'na ev sahipliği yapması sebebiyle Mısır, Avrupa'ya yönelik uyuşturucu kaçakçılığı için bir aktarım merkezi görevi yapmaktadır. Bu kapsamda, Afganistan ve Altın Üçgen (*Tayland, Laos ve Myanmar arasındaki bölge*) bölgesinden gelen eroin ve Batı Afrika üzerinden Libya'ya taşınan Güney Amerika kökenli kokain, Mısır üzerinden geçmektedir (Paoli and Bellasio, 2017, p. 18).

2.2. Libya'nın Jeonarkaotik İncelemesi

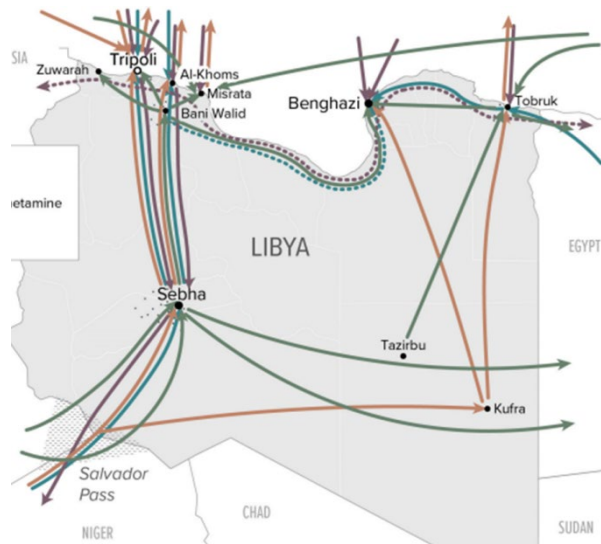
Libya, Sahel'den Akdeniz'e ve Mağrip'ten Maşrik'e uzanan güzergahın kavşağında bulunmaktadır. 2011'de başlayan iç savaş öncesinde uzun yıllar iktidarda kalan Kaddafi rejimi; bazı kurumlara, devlet yetkililerine, kabilelere, aşiretlere ve ailelere rüşvet ve pay karşılığında ayrıcalıklar tanıyarak Libya'yı bir aktarım ve talep ülkesi haline getirmiş, uyuşturucu kaçakçılığının toplumda normalleşmesini sağlamıştır. Ancak iç savaşla birlikte bu “kontrollü düzensizlik”in kontrolden çıkmasıyla uyuşturucu kaçakçılığı daha merkezi olmayan bir duruma gelmiş ve uyuşturucu akışında ciddi bir artış ve yerel uyuşturucu pazarlarında yayılma görülmüştür. Devlet otoritesinin ortadan kalktığı iç savaş sürecinde ortaya çıkan ve merkezi bir kontrol altına girmeyi reddeden silahlı gruplar da uyuşturucu kaçakçılığından pay almak istemiş ve sonuçta eski aktörlerle yeni aktörler arasında kaçakçılık üzerinde hâkimiyet mücadelesi başlamıştır (Mangan, 2020, pp. 2-6).

Son dönemde Libya'nın uyuşturucu kaçakçılığında artan rolünde, iç savaş sebebiyle ülkenin geniş kesimlerine yayılmış olan istikrarsızlık/kaotik ortamın etkisi fazladır (Paoli and Bellasio, 2017, p. 17). Ancak sadece iç savaş değil, Levant bölgesinde olduğu gibi özellikle sınırlara yakın yerlerdeki yerel grup düzeninin Libya'da uyuşturucu kaçakçılığını besleyen bir durum olduğu görülmektedir. Özellikle Kuzey Afrika ve Sahel bölgesindeki sınırların büyük ölçüde yapay olması, sınırlara yakın yerel grupların uyuşturucu kaçakçılığına dâhil olmasını kolaylaştırmıştır (Paoli and Bellasio, 2017, p. 25; Mangan, 2020, p. 24).

İç savaştan etkilenen ekonomik duruma bağlı olarak işsizliğin yüksek seviyede olduğu Libya'da giderek daha fazla vatandaş bu yasa dışı ekonomiye yönelmiştir. Özellikle gençler için sosyal aktivitelerin, eğitim imkânlarının ve eğitimi tamamlasa dahi iş bulma ümitlerinin yok denecek düzeyde olması, bunların sonucu olan yaygın umutsuzluk hali, uyuşturucu kaçakçıların ağına düşme ve sonrasında uyuşturucu bağımlılığı riskini ve tehlikesini

artırmıştır. Nitekim Levant bölgesinde olduğu gibi 2011’den beri ülkeyi etkileyen çatışma dinamikleri sebebiyle, çatışma aktörleri ve özellikle toplumun genç kesimleri uyuşturucu bağımlısı haline gelen önemli bir kitleyi oluşturmaktadır. Ayrıca Afrika’dan Avrupa’ya Libya üzerinden geçen sığınmacılar da, genelde bu geçişlerine aracılık eden organize suç gruplarına yapmaları gereken ödemelerin yerine, uyuşturucu kaçakçılığında taşıma görevi yapmaktadır. Dolayısıyla yasadışı göç ve uyuşturucu kaçakçılığının birbirini beslediği bir durum ortaya çıkmaktadır (Mangan, 2020, pp.10-11, 18, 21, 28).

Fas’ta üretilen esrarın ve Güney Amerika’da üretilen kokainin kaçakçılığı Libya’da ana bir güzergâh üzerinden gerçekleştirilmektedir. Uyuşturucunun Libya’nın güneybatısındaki “*Salvador Geçidi*” (Cezayir, Nijer ve Libya sınırlarının kesişim noktası) olarak bilinen bölgeden girerek kıyı şehirlerine ve Mısır’a doğru devam ettiği güzergâhtır. Fas ve Cezayir’den deniz yoluyla taşınan bazı sevkiyatlar ise Al-Khoms, Misrata ve Tobruk limanları üzerinden ülkeye girmektedir. Salvador Geçidi’nden geçen güzergâhın büyük bölümü çöl olduğu için uyuşturucu kaçakçılığı, çöl ortamına uygun araçlardan oluşan konvoylarla ağırlıklı olarak Tebu veya Tuareg kabilelerinin rehberliğinde ve genellikle çöl geçişinin en uygun olduğu kış sonu ve ilkbahar başı döneminde gerçekleştirilmektedir. Bölgede bulunan diğer gruplara ve kolluk gücüne, sevkiyatların yapılacağı zamanlarda konvoylara saldırmamaları için rüşvet verilerek çöl geçişinin hızlı bir şekilde tamamlanması hedeflenir (Paoli and Bellasio, 2017, pp. 17-18; Mangan, 2020, pp. 7-8, 10, 15).(Harita 2.2-1)

Harita 2.2-1: Libya Uyuşturucu Güzergâhları⁶

⁶ Mangan, 2020, p. 10

2.3. Türkiye'nin Jeonarkotik İncelemesi

Küreselleşmenin organize suç gruplarına ve terör örgütlerine sağladığı ortamdan özellikle uyuşturucu kaçakçılığı konusunda olumsuz yönde etkilenen ülkelerin başında, esas olarak coğrafi konumuna istinaden öncelikle aktarım, müteakiben talep ülkesi kategorisinde olan Türkiye gelmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Türkiye'nin özellikle Doğu ve Güneydoğu sınırlarını paylaştığı komşularındaki çeşitli güvenlik zafiyetlerinin varlığıdır. ABD'nin; 1991 ve 2003'deki Irak müdahaleleri, 2001'de Afganistan'ı işgali ve 2021'de çekilmesi (*Batıya yönelen Afganlı sığınmacılar*), İran'ı yalnızlaştırma/yaptırımlar politikası ve Suriye İç Savaşı, komşulardaki bahse konu zafiyetleri artırdığından Türkiye'nin de uyuşturucu ile muhataplık seviyesinde artış olmuştur (Karabulut, 2021, ss. 67-68).

Türkiye'nin coğrafi konumu bağlamında Doğu ile Batı arasında bir köprü olması, öncelikle Afganistan kaynaklı ve Avrupa'ya yönelen uyuşturucunun ana güzergâhı üzerinde yer alması ile sonuçlanmaktadır. Nitekim dünyadaki eroinin %90'ını üreten Afganistan'ın toplam üretimin %40'ı ve özellikle Batı Avrupa'ya ulaştırılan uyuşturucunun yaklaşık %75'i, İran ve Türkiye üzerinden geçerek Avrupa'ya ulaşan "Balkan Güzergâhı" aracılığıyla taşınmaktadır (Karabulut, 2021, s. 53; Tonbul, 2014, s. 33). 2001'de ABD'nin Afganistan'ı işgalinden sonra, burada üretilen eroin miktarı önceki döneme göre 40 kat artmıştır. Bunun Türkiye'ye yansması ise genişleyen uyuşturucu kaçakçılığından pay kapmak isteyen yeni ilişkilerin ve kartellerin ortaya çıkması ve buna bağlı olarak Türkiye üzerinden aktarım miktarı artarken ülke içindeki talep miktarının da artması olmuştur. Diğer bir ifadeyle Türkiye'nin güvenliğine yönelik çok yönlü bir olumsuzluk silsilesi meydana gelmiştir (Babacan, 2022). (Harita 2.3-1)

Harita 2.3-1: Türkiye Uyuşturucu Güzergâhları⁷

⁷ UNDOC, 2025, p.10.

Türkiye'nin aktarım ülkesi olmasında çok önemli rolü olan bir diğer husus; terör örgütlerinin etnik/dini/mezhepsel açıdan nüfuz edebileceği insanların uyuşturucu kaçakçılığı güzergâhları üzerinde yaşıyor olmasının terör örgütlerinin elini güçlendirdiği tespitiyle ilişkilidir. Nitekim Türkiye orijinli PKK (*Partiya Karkerên Kurdistanê*) terör örgütü ile İran, Irak ve Suriye'deki uzantılarının etkin olduğu coğrafya dikkate alındığında sözkonusu tespit kanıtlanmaktadır ve bu durum PKK ile uzantılarının örgütlerine finansman sağlamak üzere organize suç grupları ile birlikte üst düzeyde uyuşturucu kaçakçılığı yapmalarında teşvik edici bir faktör olmaktadır. Aynı zamanda uyuşturucunun varış noktası olan Avrupa'nın çok sayıda ülkesinde PKK ile ideolojik ve/veya etnik taraftarlığı/birlikteliği olan kitlelerin varlığı, buralarda uyuşturucu dağıtımını kolaylaştırarak sürümün artırılmasına dolayısıyla terör örgütünün daha fazla kâr elde etmesine katkı sunmaktadır. Diğer yandan bahse konu terör örgütleri varlıklarını devam ettirirken ve uyuşturucu kaçakçılığı yaparken esas olarak, Suriye hariç diğer üç ülkenin kesişim coğrafyasındaki dağlık araziden yararlanmaktadır. PKK sadece aktarımda değil kısıtlı da olsa üretimde de yer almaktadır. PKK tarafından mobil laboratuvarlarda eroin üretildiği bilgisi mevcuttur. PKK, Lübnan İç Savaşı sürecinde Bekaa Vadisi'nde esrar üretimi yapmış, iç savaş sonrasında bahse konu üretim Irak'ın kuzeyine ve İran'a kaydırılmıştır. PKK'nın Suriye'deki uzantısı YPG (*Yekîneyên Parastina Gel*) ise, kontrolü altındaki Kamışlı, Rasulayn, Haseke, Rakka, Aynel Arap gibi tarıma elverişli yerlerde uyuşturucu madde tarımı gerçekleştirmektedir. (Karabulut, 2021, s. 47, 53, 56, 62; Tonbul, 2014, s. 33). Türkiye haricinde ABD/Avrupa/Uluslararası menşeli kurum ve kuruluşlar tarafından farklı içerikte ve farklı zamanlarda yayımlanan çok sayıda rapor, PKK'nın uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığındaki rolünü ortaya koymaktadır (Temizer, 2022).

Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması sebebiyle dünyaya açılan çok sayıda limanının bulunması ise, aktarım ülkesi olmasını kolaylaştıran tali bir faktördür (Tonbul, 2014, s. 33). Nitekim EMCDDA (*Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi*)'ya göre, Güney Amerika kaynaklı kokainin Avrupa ve Orta Doğu coğrafyasına girmesinde Türkiye dağıtım üslerinden birisi haline gelmiştir. Özellikle son dönemde ele geçirilen uyuşturucu miktarları dikkate alındığında İskenderun, Mersin ve İzmir limanları uyuşturucu kaçakçılığında tercih edilen yerler olarak öne çıkmaktadır. (Karabulut, 2021, s. 66; Babacan, 2022; Paoli and Bellasio, 2017, p. 18).

2.4. Yunanistan, GKRY ve KKTC'nin Jeonarkotik İncelemesi

Yunanistan, uyuşturucu kaçakçılığında Türkiye'den Avrupa'ya uzanan Balkan güzergâhı üzerinde yer almasından ve Güney Amerika'dan gelen uyuşturucunun Avrupa'ya

dağıtılmasında limanlarının kullanılmasından ötürü, sınırlı bir oranda aktarma ve talep ülkesi kategorisinde yer almaktadır (Paoli and Bellasio, 2017, p. 7, 10, 21, 25). Kıbrıs'ın ise bir “ada” olmasından ötürü herhangi bir kara sınırının olmaması sebebiyle, gerek KKTC'nin, gerekse GKRY'nin uyuşturucu kaçakçılığında bir güzergâh olarak tercih edilmediğini, dünyanın genelinde olduğu gibi talep ve kara para aklama kategorisine girebilecek devlet/aktör olarak nitelendiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır (Global Organized Crime Index, 2023).

2.5. Doğu Akdeniz Deniz Alanının Jeonarkotik İncelemesi

Denizde uyuşturucu ile mücadelenin karadaki mücadeleye göre daha zor olması ve çok daha fazla girdiye, değışkene sahip olması, kompleksdeki kıyıdaş devletlerin müstakil mücadele çabalarının da net bir biçimde ortaya konmasını güçleştirmektedir. Bundan dolayı bu başlıkta ortak deniz alanındaki uyuşturucu kaçakçılığı, ana esasları açısından ele alınmıştır.

Kara ya da hava yoluna oranla çok daha büyük miktarlarda malın taşınmasına imkân veren deniz taşımacılığı, yasal ticaret yapanlar için avantaj sağladığı gibi kaçakçılar için de avantaj sağlamaktadır. Çünü deniz alanlarında temel olarak; ana karadan belirlenen uzaklıklara göre yetki ve sorumluluk sahalarının belirlenmiş olmasının meydan getirdiğı hukuki mevzuat esaslı karmaşı/yorum farklılıkları ile kontrol/devriye maksadıyla sabit unsur konuşlandırılmaması sebebiyle suüstü ve hava unsuru görevlendirmesi gerekliliğı vardır. Ancak bu unsurlara sahiplik durumu, 7/24 tüm sorumluluk alanını kaplama güçlüğü, işletme maliyetinin yüksekliğı, ilave olarak gece ortamı ile hava ve deniz koşullarının yarattığı olumsuzluklar ve kıyıdaşlar arasındaki siyasi ve askeri mülahazalar, denizden yapılan uyuşturucu kaçakçılığının önlenmesini karadan yapılan kaçakçılığa göre daha fazla güçleştirmektedir.

Diğer yandan genelde uyuşturucu kaçakçılığında kullanılan gemi türleri, gemide uyuşturucuyu gizleme yöntemleri, uyuşturucunun miktarına, kalitesine ve parasal değerine, intikal edilen bölgenin özelliğine, mevcut teknolojilere, kolluk/suüstü/hava unsuru baskısına ve alınan istihbarat bilgisine göre değıştirilmektedir. Denizdeki/havadaki unsurlar kaçakçılığı yakalamakta başarılı olduğunda, kaçakçılık ağları bazen yöntem değıştirmekte, hatta başka ağların başarılı taktiklerini kopyalayabilmektedir. Dolayısıyla bahse konu ağ içerisinde bilgi alınmaz ve/veya ilgili devletlerin unsurları arasında işbirliğı yapılmazsa, giderek büyüyen ve uyuşturucunun taşınması için geniş bir örtü sağlayan küresel deniz filosu içerisinde uyuşturucunun yakalanması daha da güçleşmektedir (Bruwer, 2022, p. 412; Griffiths & Jenks, 2012, pp, 35-36).

Denizler çok geniş olmasına ve buralarda faaliyet gösterebilen aktörlerin sayısı sınırlı olmakla birlikte, denizler tamamen kuralsız alanlar değildir. Denizlerde insan faaliyetlerini düzenlemeye özel olarak adanmış bir hukuk çerçevesi vardır: **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS-UNCLOS)**. Ancak yapılış maksadı doğrudan suçla mücadele hususunu içermeyen BMDHS ve denizlerde uygulanabilen diğer genel uluslararası hukuk çerçeveleri, özellikle suç faaliyetleri söz konusu olduğunda layıkıyla uygulanmamaktadır. Çünkü uluslararası hukuk devletlerin hak ve yükümlülüklerini belirlese de, bu hak ve yükümlülükleri iç hukuklarına dâhil etmek ve denizlerdeki kaçakçılık faaliyetleri üzerinde yargı yetkisi kurabilmek, nihayetinde devletlerin kendi sorumluluğundadır. Devletler yargı yetkilerini uluslararası hukuka göre değil, kendi **ulusal yasaları** çerçevesinde tesis ederler. Dolayısıyla uluslararası ve ulusal hukuk arasındaki uygulamaya ilişkin bu durum, daha önemlisi özellikle uluslararası hukuku uygulamayan devlete yaptırım uygulayabilecek ortak bir üst otoritenin olmayışı, uyuşturucu kaçakçıları motive eden bir husus olmaktadır (Bruwer, 2022, p. 413).

Nitekim “Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Yasadışı Ticaretine Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Viyana Sözleşmesi)”, devletler arasında **sınıraşan uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadelede iş birliğini teşvik etmek** amacıyla oluşturulmuştur. Sözleşme, denizdeki uyuşturucu kaçakçılığına özel bir bölüm de içermekte olup, **açık denizlerde bayrak devleti yetkisine istisna** getiren bir düzenleme öngörür. **Sözleşmede ilgili madde**, bir devletin **açık denizlerde uyuşturucu kaçakçılığı yaptığına dair makul şüphe** bulunan bir geminin **kayıtlı olduğu bayrak devletinden gemi sicilinin doğrulanmasını talep etmesine** izin vermektedir. Ancak sicil doğrulandıktan sonra, gemiye çıkmak, arama yapmak ve uyuşturucu kaçakçılığına dair delil bulunması hâlinde gerekli adımları atmak için **bayrak devletinden ayrıca izin alınması gerekmektedir**. Eğer bayrak devleti, geminin kendi bayrağını taşıdığını doğrular fakat **geminin aranmasına veya denetlenmesine izin vermezse**, müdahalede bulunan devlet **hiçbir ek işlem yapamamaktadır**. Ancak bayrak devleti **geminin aranmasına izin verirse**, müdahale eden devlete **uygun gördüğü önlemleri alma** yetkisini verebilir; buna **gözetim, tutuklama veya yargılama** gibi işlemler de dâhil olabilmektedir (Bruwer, 2022, p. 417).

Sonuç

Doğu Akdeniz Kompleksi, istikrarsızlık ve kaotik ortam temelli bir jeopolitik gerçeklik yaşamaktadır. Bu durumun paralelinde kompleksin; coğrafi açıdan üç üç kıtanın birleşim noktasında bir geçiş hattı olmasından, katalizör etkisi yapan iç savaşlar ile krizlere sahne

olmasından ve devletlerin/aktörün birtakım yetersizliklerinden ötürü ötürü bir jeonarkotik gerçeklik de yaşadığını ifade etmek mümkündür.

Jeonarkotik bir bakışla; tüm kompleks devletlerinin/aktörünün farklı seviyelerde talep ülkesi kategorisinde olduğu, Suriye ve Lübnan'ın hem kaynak hem aktarım, Ürdün, Libya ve Türkiye'nin ise aktarım ülkesi kategorilerinde diğer kompleks devletlerine/aktörüne nazaran öne çıktığı, bununla birlikte kompleks olmanın ana kriterinden birisi olan coğrafi yakınlık gereğince, komplekste bahse konu kategoriler arasında bir geçirgenliğin de mevcut olduğu görülmektedir. Belirtilen kategorilendirme temelli olarak kompleksteki uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığını; besleyen, kolaylaştıran, yaygınlaştıran ve arttıran etmenleri, coğrafya, güç ve siyaset tabanında birkaç başlıkta özetlemek mümkündür.

Bu etmenlerin başında; 20. Yüzyılın ilk yarısında özellikle Suriye, Lübnan, Libya ve Ürdün'de, sömürgeci güçlerin cetvelle çizdiği yapay sınırlara istinaden kabilelerin/aşiretlerin sınırların karşılıklı taraflarında bölünmüş şekilde kalmasına ve buralarda genelde kontrolü güç çöl coğrafyası olmasına istinaden yerel gruplardan ve kaçakçılardan oluşan bir kaçakçılık ağının ortaya çıkmış olması gelmektedir. Aynı zamanda uluslaşamayan bu devletlerde Batı tipi bir devlet yapılanmasının kurulamayışına bağlı olarak yıllardır var olan uyuşturucu kaçakçılığının hem devlet hem toplum düzeyinde normal/olağan kabul edilmiş olmasını da, bu etmeni güçlendiren bir husus olarak ele almak mümkündür.

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin hedefleri doğrultusunda kompleksi çevreleyen coğrafyadaki müdahaleleri ve bağlantılı olarak yaklaşık son 15 yıllık süreçte Suriye ve Libya İç Savaşları ile Lübnan'daki çok yönlü kriz durumu bir diğer etmen olmuştur. Bu etmenin sonucu olarak bahse konu ülkelerde ve komplekse komşu birtakım ülkelere yükselen; kamu düzenindeki bozulma, devlet güvenlik kurumlarının kapasitesinin zayıflaması ve ekonomik zorluklar, uyuşturucuya ilişkin faaliyetleri artırmış, aynı zamanda komşu ülkelerin güvenliği, toplum sağlığı ve sosyo-ekonomik dengeleri üzerinde yıkıcı etkiler yarattığı görülmüştür.

Kompleks dahilinde doğup gelişen terör örgütlerinin, varlıklarını devam ettirebilmek ve hedeflerine doğru yol alabilmek maksadıyla, coğrafi yakınlıktan, güvenlik bağımlılığından, istikrarsızlıktan ve kaotik ortamdan beslenerek, uyuşturucu ile simbiyotik bir ilişki içine girmiş olması üçüncü bir etmen olmuştur. Terör örgütleri, nüfuz edebildikleri toplulukların uyuşturucu kaçakçılığı güzergâhları üzerinde yaşıyor olmasından ve konuşlandıkları bölgelerdeki dağlık ve/veya çöl arazinin getirdiği avantajlardan istifadeyle, uyuşturucu üretimi ve aktarımında dünya genelinde önemli aktörler olmuştur.

Deniz alanlarında temel olarak; ana karadan belirlenen uzaklıklara göre yetki ve sorumluluk sahalarının belirlenmiş olmasının meydana getirdiği hukuki mevzuat esaslı karmaşa/yorum farklılıkları ve asıl olarak uygulamada uluslararası hukuktan ziyade ulusal hukukun geçerli olması ve devletlerin çıkarları doğrultusunda bu konuda seçici davranmaları, kontrol/devriye maksadıyla sabit unsur konuşlandırılmaması sebebiyle suüstü ve hava unsuru görevlendirmesi gerekliliği ancak; bunlara sahiplik durumu, 7/24 tüm sorumluluk alanını kaplama gücü, işletme maliyetinin yüksekliği, ilave olarak gece ortamı ile hava ve deniz koşullarının yarattığı olumsuzluklar, kıyıdaşlar arasındaki siyasi ve askeri mülahazalar, denizden yapılan uyuşturucu kaçakçılığının önlenmesini karadan yapılan kaçakçılığa göre daha fazla güçleştirmektedir. Nitekim Doğu Akdeniz deniz alanında da belirtilen hususlar geçerli olduğundan, maliyetli olmasına rağmen kaçakçılıkta denizin kullanımı tercih edilmektedir.

EXTENDED SUMMARY

In light of the criteria of the Regional Security Complex Theory, the Eastern Mediterranean complex, which can be defined as a “complex,” consists of the littoral states of Greece, Türkiye, the Turkish Republic of Northern Cyprus, the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, Syria, Lebanon, Palestine, Israel, Egypt, Libya, and, despite not being a coastal state, Jordan. The Eastern Mediterranean Complex experiences a geopolitical reality based on instability and a chaotic environment. Parallel to this situation, it can be stated that the complex also experiences a geonarcotic reality due to its geographical position as a transitional corridor at the intersection of three continents, its role as a stage for civil wars and crises acting as catalysts, and the various inadequacies of the states/actors involved.

The concept of geonarcotic, is a security-based analytical approach that examines the interactions among narcotics, geography, power, and politics within the scope of drug production, trafficking, consumption, and money laundering. It categorizes countries as source, transit, demand, or hybrid states. The main design of this study is to determine the category of the complex's states/actors from a geonarcotic perspective and to reveal how the chaotic environment and/or structural deficiencies within the complex act as catalysts in drug-related issues.

It is observed that while all the complex's states/actors fall into the demand-country category at different levels, Syria and Lebanon stand out as both source and transit countries, and Jordan, Libya, and Türkiye stand out as transit countries compared to the other states/actors within the complex. However, due to one of the main criteria of being a complex geographical proximity, there exists a permeability among these categories within the complex. Based on

this categorization, the factors that sustain, facilitate, spread, and increase drug production and trafficking within the complex can be summarized under several geography, power, and politics based headings.

Foremost among these factors is the emergence, in the first half of the 20th century, of a smuggling network composed of local groups and smugglers, particularly in Syria, Lebanon, Libya, and Jordan, as a result of the artificial borders drawn by colonial powers with rulers and compasses, which left tribes/clans divided on both sides of the borders and established control over largely desert areas that were difficult to manage. In addition, the inability of these non-nation-states to establish Western-style state structures has caused long-standing drug trafficking activities to be perceived as normal or ordinary at both state and societal levels, further strengthening this factor.

Another factor has been the U.S. interventions in the surrounding geography after the Cold War in line with its strategic objectives, and, in connection with this, the civil wars in Syria and Libya over the past 15 years, as well as the multidimensional crisis situation in Lebanon. As a result of this factor, the deterioration of public order, the weakening of state security institutions, and the economic hardships experienced in these countries and in some neighboring ones have increased drug-related activities while also creating destructive effects on the security, public health, and socio-economic balance of neighboring states.

A third factor has been the symbiotic relationship developed between terrorist organizations that emerged and evolved within the complex and the narcotics trade, as these organizations sought to sustain their existence and advance their goals by exploiting geographical proximity, security interdependence, instability, and chaos. Terrorist groups, taking advantage of living among communities located along drug trafficking routes and benefiting from the geographical advantages of mountainous and/or desert terrains where they are based, have become significant actors in global drug production and transit activities.

KAYNAKÇA

- Adal, L. (2021). Organized Crime In The Levant: Conflict, transactional relationships and identity dynamics. Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Political Economy Report. Erişim: 10.09.2025. <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2021/03/Organized-Crime-in-the-Levant-Conflict-transactional-relationships-and-identity-dynamics-GITOC.pdf>
- Aksoy, İ. (2025). [Suriye'nin Yeni Kaptagon Kralı Kim?](https://youtu.be/NJ0YY9HzZB0?si=3uyIDIZ3mubLZH0m) Erişim: 18.08.2025. <https://youtu.be/NJ0YY9HzZB0?si=3uyIDIZ3mubLZH0m>
- Babacan, N. D. (2022). Uluslararası Uyuşturucu Trafiği ve Türkiye Gerçeği. Erişim: 18.08.2025. <https://yurtsever.org.tr/2022/uluslararasi-uyusturucu-trafigi-ve-turkiye-gercegi-500864/>
- Barzoukas, G. (2017). Drug trafficking in the MENA: The economics and the politics. European Union Institute for Security Studies (EUISS). doi:10.2815/972478. Erişim:15.08.2025. <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/drug-trafficking-mena-economics-and-politics>
- Bruwer, C. (2022). Blue Frontiers: In pursuit of smugglers at sea. M. Gallien and F. Weigand (Ed.), The Routledge Handbook Of Smuggling. Routledge.
- Cilluffo, F. (2000). The Threat Posed from the Convergence of Organized Crime, Drug Trafficking, and Terrorism. Center for Strategic and International Studies. Erişim: 10.09.2025. <https://www.csis.org/analysis/threat-posed-convergence-organized-crime-drug-trafficking-and-terrorism>
- Dudáš, M. (2023). Drug Trafficking and the Assad Regime: The Organized Crime-State Nexus during the Syrian Civil War. International Relations 2023: Current issues of world economy and politics. International Scientific Conference, November 2023, University of Economics in Bratislava, 89-101.
- Glantz, E. and Hancock, G. (2024). Syria, Captagon and Geopolitics: From Magic Bullet to Placebo. Erişim: 23.08.2025. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/syria-captagon-and-geopolitics-magic-bullet-placebo>
- Global Organized Crime Index (2023). Cyprus Report. Erişim: 11.09.2025. https://ocindex.net/assets/downloads/2023/english/ocindex_profile_cyprus_2023.pdf
- Griffith, I. (1998). Caribbean Geopolitics and Geonarcotics: New Dynamics, Same Old Dilemma. Naval War Collage Review, 51(2), 47-67.
- Griffiths, H. & Jenks, M. (2012). Trends in maritime trafficking, ship registration and seizures in maritime transport and destabilizing commodity flows. Stockholm International Peace Research Institute.
- Kan, P. R. (2016). Drug Trafficking and International Security. Rowman & Littlefield.

- Karabulut, M. (2021). Türkiye’de Uyuşturucu Kaçakçılığı ve Terör Örgütleri: ASALA-PKK-Hizbullah Örnekleri. [Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Mangan, F. (2020). Illicit Drug Trafficking and Use in Libya. United States Institute of Peace, NO.161. Erişim: 21.08.2025. <https://www.usip.org/publications/2020/05/illicit-drug-trafficking-and-use-libya-highs-and-lows>
- Özkütük, Y. (2025). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Doğu Akdeniz Kompleksi. Güvenlik ve İstihbarat Çalışmaları Dergisi, 4 , 1-44.
- Özkütük, Y. (2025). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Çerçevesinde Doğu Akdeniz Kompleksi. Nobel Kitap.
- Paoli, G.P. and Bellasio, J. (2017). Against the rising tide: an overview of the growing criminalisation of the Mediterranean region. RAND Europe, PE-220-RC. Erişim: 09.09.2025. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE220.html>.
- Rose, C. (2024). Drug Trafficking in the Middle East and North Africa. IEMed. Mediterranean Yearbook 2024, Strategic Sectors | Security & Politics, 264-267, Erişim: 10.09.2025. <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2024/10/Drug-Trafficking-Mena-Region-Rose-IEMedYearbook2024.pdf>
- Temizer, S. (2022). Terör örgütü PKK Avrupa uyuşturucu trafiğinin yüzde 80’ini kontrol ediyor. Erişim: 18.08.2025. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/teror-orgutu-pkk-avrupa-uyusturucu-trafiginin-yuzde-80-ini-kontrol-ediyor/2732327>
- Tonbul, C. E. (2014). Drug Trafficking as a Global Security Issue: The Case of Turkey as a Transit Country for Afghanistan-Based Drug Trafficking. [Yüksek Lisans Tezi]. Zirve Üniversitesi.
- UNDOC (2024). Drug Trafficking Dynamics Across Iraq and the Middle East: Trends and Responses. Erişim: 10.09.2025. https://www.unodc.org/romena/uploads/documents/2024/UN_Iraq_ExSum_240318.pdf